

Agenda – Culture, Welsh Language and Communications Committee

---

Meeting Venue:	For further information contact:
Committee Room 4 – Tŷ Hywel	Steve George
Meeting date: Thursday, 22 September 2016	Committee Clerk
Meeting time: 09.00	0300 200 6565
	SeneddCWLC@assembly.wales

1 Introductions, Apologies and Substitutions

2 Paper(s) to note

Wales Bill: Correspondence between the Welsh Language Commissioner and Parliamentary Under-Secretary of State for Wales

(Pages 1 – 8)

3 Motion under Standing Order 17.42 to resolve to exclude the public for the remainder of the meeting

4 Consideration of Wales Bill

(09:00 – 09:30)

(Pages 9 – 12)

5 Strategy setting and forward work planning

(09:30 – 12:30)

(Pages 13 – 17)

Kate Faragher, CEO, BeSpokeSkills

**Priorities for the Culture, Welsh Language and Communications Committee:
Consultation Responses – September 2016**

(Pages 18 – 64)

Familiarisation visit to S4C Cardiff location (14:00 – 15:00)

Ian Jones, Chief Executive;
Huw Jones, Chair of the S4C Authority; and
Steve Thomas, Strategy and Policy Adviser.

Guto Bebb AS
Is-ysgrifennydd Gwladol Seneddol Cymru

Gwydyr House   Tŷ Gwydyr
London, SW1A 2NP   Llundain, SW1A 2NP

1 Caspian Point   1 Pwynt Caspian
Cardiff Bay, CF10 4DQ   Bae Caerdydd, CF10
4DQ

www.walesoffice.gov.uk

Meri Huws
Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd
CF10 1AT

Cyf: 48PUSSC 16

4 Awst 2016

Anwyl Meri Huws

Diolch am eich llythyr dyddiedig 14 Gorffennaf at yr Ysgrifennydd Gwladol ynglŷn â Mesur Cymru ac am gyfarfod â mi yn y Sioe Frenhinol.

Mae Mesur Cymru yn cyflwyno model newydd o ddatganoli Cymreig sy'n cadw pwerau, a hynny er mwyn rhoi llinellau cyfrifoldeb clir, datganoli rhagor o bwerau i'r Cynulliad a Gweinidogion Cymru, a darparu ar gyfer Llywodraeth Cymru sy'n fwy atebol.

Mae'r Mesur yn tynnu ffin glir rhwng yr hyn sydd wedi'i ddatganoli a'r hyn sydd wedi'i gadw. I wneud hyn, mae'n sefydlu egwyddor syml, sef bod cyrff cyhoeddus sy'n atebol i Weinidogion Cymru neu'r Cynulliad yn rhai sydd wedi'u datganoli a bod cyrff cyhoeddus sy'n atebol i Weinidogion y D.U. neu'r Senedd yn rhai sydd wedi'u cadw.

Mae'r Mesur yn rhestru cyrff datganoledig fel "Awdurdodau Cyhoeddus Cymru" yn Atodlen 9A newydd i Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, a fewnosodwyd gan Atodlen 4 i'r Mesur. Bydd y Cynulliad yn gallu deddfu o fewn ei gymhwysedd mewn perthynas â'r awdurdodau hyn yn yr un modd ag y mae'n gwneud nawr. Awdurdodau wedi'u cadw yw awdurdodau cyhoeddus nad ydynt yn Awdurdodau Cyhoeddus Cymru. Bydd y Cynulliad yn gallu deddfu mewn perthynas ag awdurdodau o'r fath gyda chydsyniad Gweinidogion y D.U.

Mae Atodlen 2 i'r drafft Mesur yn nodi'r cyfyngiadau cyffredinol ar gymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad. Mae'r cyfyngiadau hyn yn tanategu'r nod trosfwaol o wahanu'n glir rhwng pwerau sydd wedi'u datganoli a phwerau sydd wedi'u cadw. Ystyr paragraff 8 yw bod y Cynulliad yn gallu gosod neu orfodi swyddogaethau ar Weinidogion y Goron, adrannau'r llywodraeth neu awdurdodau wedi'u cadw, gyda chydsyniad yr Ysgrifennydd Gwladol priodol.

Credaf fod cael ffin ddatganoli glir yn hanfodol er mwyn i ddatganoli Cymreig weithredu'n effeithiol a bod yr anghytuno ynghylch pwerau, sef rhywbeth sydd wedi nodweddu datganoli Cymreig, yn cael ei adael yn y gorffennol. Nid yw hi ond yn iawn felly y dylai Gweinidogion y D.U., sydd yn y pen draw yn gyfrifol am awdurdod cyhoeddus, allu cytuno y gall y Cynulliad osod swyddogaethau ar yr awdurdod hwnnw.

Dyma droi at rai o'r pwyntiau penodol yn eich llythyr:

- Nid yw'r darpariaethau sydd yn y Mesur yn rhai ôl-weithredol. Ni fyddai cychwyn y model cadw pwerau yn effeithio ar weithredu Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.
- Yn ogystal â'r cyfyngiadau cyffredinol a nodir ym Mharagraff 8 o Atodlen 7B, mae Paragraff 11(b) yn rhestru nifer fechan o swyddogaethau Gweinidog y Goron y mae modd eu harfer mewn meysydd datganoledig ac y bydd y Cynulliad yn parhau i fod angen cydsyniad Gweinidogion y D.U. i'w haddasu. Dyma swyddogaethau sydd naill ai'n cael eu rhannu neu sy'n fuddiannau polisi pwysig i Lywodraeth y D.U., a phryd rydym yn ystyried ei bod yn bwysig fod Gweinidogion y D.U. yn cytuno ar unrhyw addasiadau a wneir iddynt mewn Mesur Cynulliad. Mae cynnwys swyddogaethau Cymraeg yn y rhestr yn golygu, fel nawr, y bydd angen o hyd am gydsyniad Gweinidogion y D.U. ar gyfer swyddogaethau neu safonau Cymraeg a roddir i Weinidog y Goron .
- Mae'r Llywodraeth yn bwriadu datganoli'r rhan fwyaf o weddill y swyddogaethau "cyn cychwyn" drwy Orchymyn, a rhestru'r swyddogaethau hynny y bydd modd eu harfer ar yr un pryd neu ar y cyd gan Weinidogion Cymru a Gweinidogion y Goron mewn Atodlen 3A newydd i Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 (a fewnosodir gan Atodlen 3 i'r Mesur). Ein nod yw ei gwneud yn glir sut y caiff pob swyddogaeth cyn cychwyn ei harfer yn y dyfodol. Mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru ymgynghori â Gweinidog priodol y D.U. os yw un o Ddeddfau'r Cynulliad yn ceisio addasu neu ddileu un o swyddogaethau Gweinidog y Goron nad yw wedi cael ei throsglwyddo neu nad yw wedi'i rhestru yn y Mesur.

Yng Nghytundeb Dydd Gŵyl Dewi, fe wnaethom ni ymrwymo i sicrhau bod modd llenwi ffurflenni sy'n ymwneud â digwyddiadau pwysig bywyd a dyletswyddau sifil yn Gymraeg fel rhan o raglen ehangach i ddiwygio cofrestriadau sifil. Rydym wedi gweithio gyda'r Swyddfa Gofrestru Gyffredinol, ac mae hi'n cydnabod yr angen i ddiwygio'r ddarpariaeth Gymraeg fel rhan o'r gwaith hwn. Mae angen deddfwriaeth sylfaenol i wneud y newidiadau angenrheidiol, ac rydym yn aros am gyfle deddfwriaethol addas i wneud hynny. Mae'r rhaglen ddiwygio ehangach ar gyfer cofrestriadau'n golygu nad yw Mesur Cymru yn gyfrwng addas i wneud y newidiadau angenrheidiol.

Bydd Swyddfa Cymru yn parhau i weithio'n agos ag adrannau eraill i sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei thrin yn gyfartal gan Lywodraeth y D.U. yng Nghymru. Yr wyf yn awyddus i gyfarfod â chi eto i drafod y materion hyn ymhellach cyn y Trydydd Darlleniad os yn bosibl.

Guto Bebb AS
Is-ysgrifennydd Seneddol Cymru

Document is Restricted

Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu
Culture, Welsh Language and Communications Committee
CWLC(5)-03-16 PTN2

Guto Bebb MP
Parliamentary Under Secretary of State for Wales
Wales Office
1 Caspian Point
Caspian Way
Cardiff
CF10 4DQ

25/08/2016

Dear Guto,

The Proposed Wales Bill

Thank you for your recent letter concerning the Wales Bill and for responding to the questions I raised.

You noted during our meeting yesterday your intention that the Wales Bill should have no impact on the implementation of the Welsh Language Measure (Wales) 2011. I would like to ask one further question relating to this point.

I would be grateful if you would confirm that the passing of the Wales Bill will not mean that the consent of a UK Minister will be required in order to name Government Departments and reserved authorities within regulations to be passed by the National Assembly for Wales in accordance with the Welsh Language Measure (Wales) 2011. That Measure allows Welsh Ministers to make Welsh Language Standards specifically applicable to persons or a group of persons that fall within schedules 5 – 8 of the Measure, through regulations, including Government departments and some reserved authorities. That in turn allows me to issue Compliance Notices to those persons named in the regulations, specifying the standards to be complied with and a timetable for doing so.

Schedule 6 of the Wales Bill, 'Transitional Provisions', states

- '1 The amendments made by this Act do not affect
- (a) The validity of an Act of the National Assembly for Wales passed before the amendments came into force
  - (b) The previous or continuing operation of such an Act of the Assembly'

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0845 6033 221
post@comisiynyddygyymraeg.org
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

0845 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.org
Correspondence welcomed in Welsh and English

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

I would be grateful for confirmation that this part or some other part of the Bill will ensure that the requirement in paragraph 8, Schedule 2 of the Bill for Ministerial consent will not be relevant to regulations made in accordance with the Welsh Language Measure (Wales) 2011 in future, following the passing of the Bill.

I understand that Welsh Ministers are currently undertaking some preparatory work on Regulations to be made in accordance with the Welsh Language Measure (Wales) 2011 which will be relevant to some Government Departments and reserved authorities, for example HMRC, the Crown Prosecution Service, the Food Standards Agency and the Health and Safety Executive.

I would appreciate a prompt response to this question, if possible before the report stage of the Wales Bill on 12 September.

Yours sincerely

Meri Huws
Welsh Language Commissioner

Wales Office
Swyddfa Cymru

Guto Bebb AS

Is-ysgrifennydd Gwladol Seneddol Cymru

Gwydyr House
London, SW1A 2NP

Tŷ Gwydyr
Llundain, SW1A 2NP

1 Caspian Point
Cardiff Bay, CF10 4DQ

1 Pwynt Caspian
Bae Caerdydd, CF10
4DQ

www.walesoffice.gov.uk

Meri Huws
Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd
CF10 1AT

9 Medi 2016

Annwyl Meri

Mesur Cymru

Diolch am eich llythyr dyddiedig 25 Awst ar ôl ein cyfarfod buddiol y diwrnod cynt.

Gallaf gadarnhau na fyddai Mesur Cymru yn effeithio ar Fesur y Gymraeg 2011 na'r rheoliadau a wneir o dan y Mesur hwnnw. Mae Paragraff 5 o Atodlen 6 y Mesur yn nodi'n glir na fyddai'r Mesur yn effeithio ar weithrediad parhaus y Mesurau.

Nid yw Mesur Cymru yn ôl-weithredol; bydd yn berthnasol i Filiau'r Cynulliad yn y dyfodol ac i'r is-ddeddfwriaeth a wneir oddi tanynt. Felly ni fyddai angen caniatâd Gweinidog Llywodraeth y DU ar gyfer rheoliadau sy'n deillio o Fesur 2011 sy'n ymwneud ag awdurdodau a gadwyd yn ôl (heblaw am Weinidogion y Goron).

Pan fydd Mesur Cymru wedi dod i rym, fe fydd angen caniatâd Gweinidogion y DU i gynnwys darpariaethau ym Miliau'r Cynulliad sy'n ymwneud ag awdurdodau a gadwyd yn ôl.

Mae'n bosib eich bod yn ymwybodol fod Plaid Cymru wedi cyflwyno gwelliant cysylltiedig i'w drafod yn ystod cam Adrodd Mesur Cymru i Dŷ'r Cyffredin ddydd Llun. Edrychaf ymlaen at egluro'r sefyllfa wrth ymateb i'r gwelliant hwnnw.

Yn gywir

Guto Bebb AS
Is-ysgrifennydd Seneddol Cymru

Document is Restricted

Agenda Item 4

Document is Restricted

Agenda Item 5

Document is Restricted

Agenda Item 5.1

Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor

Ymatebion i'r Ymgynghoriad Medi 2016

.....

Culture, Welsh Language and Communications Committee

Priorities for the Committee

Consultation Responses September 2016

Cynnws | Contents

Rhif Number	Sefylliad	Organisation
PFC01	S4C	S4C
PFC02	Undeb Cenedlaethol Newyddiadurwyr Cymru (Saesneg yn Unig)	National Union of Journalists Wales
PFC03	Prifysgol Caerdydd	Cardiff University
PFC04	Dyfodol i'r Iaeth	Dyfodol i'r Iaeth (Welsh Only)
PFC05	Monmouthshire Antiquarian Association (Saesneg yn Unig)	Monmouthshire Antiquarian Association
PFC06	Richard Houdmont (Saesneg yn Unig)	Richard Houdmont
PFC07	Comisiynydd y Gymraeg	Welsh Language Commissioner (Welsh Only)
PFC08	Eglwysi Ynghyd yng Nghymru	Churches Together in Wales (Welsh Only)
PFC09	Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru	Older People's Commissioner for Wales
PFC10	Cymdeithas yr Iaith Gymraeg	Cymdeithas yr Iaith Gymraeg (Welsh Only)
PFC11	Cwlwm Cyhoeddwrwyr Cymru	Cwlwm Cyhoeddwrwyr Cymru (Welsh Only)
PFC12	Traddodiadau Cerdd Cymru (Saesneg yn Unig)	Music Traditions Wales
PFC13	Cronfa Dreftadaeth y Loteri (Saesneg yn Unig)	Heritage Lottery Fund
PFC14	Mentrau Iaith Cymru	Mentrau Iaith Cymru (Welsh Only)
PFC15	SAIN	SAIN (Welsh Only)

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC01: Ymateb gan Ian Jones, Prif Weithredwr S4C / Evidence
from Ian Jones, Chief Executive S4C**

Thank you for drawing our attention to the Culture, Welsh language and Communications Committee's current consultation on the issues that the committee should consider in the upcoming period.

I welcomed your comments, and those of the other members of your committee, during the consultation session at the National Eisteddfod in Monmouthshire on Monday 1 August regarding your wish to hold a consultation on broadcasting.

As you are aware, S4C is facing another important phase in its history, as the UK Government has announced its intention to hold an Independent Review of S4C's remit, accountability, governance and funding arrangements early in the New Year.

S4C would be most glad of the opportunity to contribute to such an inquiry, and we would very much like to invite you as a committee to visit our headquarters in Cardiff, in order that you may learn more about S4C's work and the challenges and opportunities which face us as the only Welsh language television channel.

Thank you once again for the opportunity to take part in the consultation, and may I wish you all the best as Chairperson of the committee.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC02: Ymateb gan NUJ Cymru / Evidence from NUJ Wales

As Wales and its institutions strive for and achieve greater influence and autonomy, it becomes incumbent on us all to preserve, protect and promote a critical, professional and curious media.

The National Union of Journalists (NUJ) represents around 30,000 members in the UK, Ireland and continental Europe, across multiple professional sectors including broadcasting, newspapers, public relations and communications, new media and books.

In Wales, approximately 1,000 members are further represented by the elected Welsh Executive Council (WEC) which meets four times a year to discuss union policy in Wales, trends and developments in the Welsh media, representation of media professionals, liaising with opinion formers and legislators and communicating with members in various ways, including through its regular newsletter Pendragon.

With all of the main political parties in Wales acknowledging a diminution in the provision of quality media and journalistic coverage in the nation and the consequent dangers of an escalating democratic deficit, we believe a laissez-faire approach to media policy is unsustainable.

Public figures and decision-makers, while increasingly accepting there is a need to tackle today's progressively unsatisfactory and uncomprehensive coverage of Welsh life, need to understand there is now a need for going further through intervention to overturn this media crisis in and about Wales.

We are witnessing a grand failure of the market to meet Wales' media needs. Further, we do not believe that arbitrary and ill-thought-through cuts to national broadcasters such as the BBC and S4C are any answer.

Also, despite moves to online models of reporting, traditional print media operations are shrinking and moving further away from the communities they serve and the concentration of newspaper titles in the ownership of so few companies leaves them at the mercy of short-term commercial, rather than social or cultural, considerations.

Titles that might have a future in the hands of alternative proprietors, cooperative or community enterprises must be protected from closure and new and alternative local news providers have to be encouraged to fill gaps that emerge in regional news coverage.

A strong Wales needs a strong media and the people of Wales require a multiplicity of outlets that are in touch with their lives, localities and needs.

A strong media can act as voice, conscience and consciousness and it remains the most effective means by which a nation of three million people can converse, the best means by which we can shape the future together.

We therefore would ask the committee to examine ways to promote and achieve the following:

Broadcasting

- A strong, publicly-owned, licence fee-funded BBC and greater oversight and scrutiny of public service broadcasting in Wales by the Welsh Government and Assembly.
- A vibrant and properly-resourced S4C, funded and managed in Wales, and overseen by the Welsh Government and Assembly.
- Broadcast media outlets that continue to challenge, question and investigate with news and current affairs at the heart of the output offered by public service providers such as the BBC, ITV Wales and S4C, across all platforms.

Print media

- Newspapers, websites and outlets based in the communities they serve.
- An exploration through research of what constitutes a minimum acceptable level of news provision for local communities if a Welsh democratic deficit is to be addressed.
- Protection against closure for historic newspaper titles where alternative proprietors can be identified through devices such as the UK-wide Localism Act 2011.
- Consider whether the employment of BBC-funded reporters to plug a public interest journalism shortfall is appropriate and practicable
- Plurality of regional media ownership.

New start-ups

- Grant support from an independent or arms-length Welsh Government

funding body for new news start-ups in areas with limited or no local news coverage that demonstrate a sustainable editorial and business case.

- A minimum or agreed quota of statutory notices to be published through new print and online outlets.
- Business and journalistic training and support for potential start-up entrepreneurs or community concerns.

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC03: Ymateb gan Yr Athro Colin Riordan, Is-Ganghellor
Prifysgol Caerdydd / Evidence from Professor Colin Riordan, Vice-
Chancellor Cardiff University**

I am writing in response to the Welsh Language and Communications Committee's consultation on its priorities for the Fifth Assembly. As a leading research university with extensive expertise and capacity in a range of areas that your Committee is likely to consider, Cardiff University is well placed to support your Committee in its deliberations, and we would be delighted to do so. We would welcome details of your forward work programme which would allow us to identify potential experts who may be able to help.

By way of example, our School of Journalism, Culture and Media Studies is a top rated institution in the UK for media teaching and research that not only helps to shape the research agenda in international media, journalism and communication, but has outstanding expertise in media and cultural analysis that is frequently drawn upon by government and other agencies.

I would also like to take this opportunity to invite your committee to visit the University to see the work we are doing in the field of culture, Welsh language and communications. Our Welsh for All programme, for example, offers Cardiff University students the opportunity to learn Welsh alongside their academic studies, whatever they may be. I hope that your committee would find such a visit useful as you develop your work plan for the Fifth Assembly.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC04: Ymateb gan Ruth Richards, Prif Weithredwr Dyfodol I'r
laith / Evidence from Ruth Richards, Chief Executive Dyfodol I'r laith

Dyfodol i'r laith

Mae Dyfodol i'r laith yn fudiad amhleidiol sy'n gweithredu er lles yr iaith Gymraeg. Nod y mudiad yw dylanwadu drwy ddulliau cyfansoddiadol ar sylwedd a chynnwys polisiau cyhoeddus a deddfwriaeth er mwyn hybu twf a ffyniant y Gymraeg ym mhob maes polisi. Bydd yn gweithredu er budd Cymru a'i phobl, gan ennill cefnogaeth a pharch i'r iaith a sicrhau bod y Gymraeg yn fater byw ar yr agenda gwleidyddol.

Mae Dyfodol i'r laith yn croesawu'r cyfle i gyflwyno sylwadau fel rhan o'r ymgynghoriad.

Mae'n bleser gennym gyflwyno'r sylwadau isod ar flaenoriaethau'r Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu ar gyfer y pumed Cynulliad. Fel mudiad sy'n gweithredu er lles y Gymraeg, byddwn yn cyfyngu ein sylwadau i faterion yn ymwneud â'r iaith

CYFFREDINOL

Gyda chyhoeddi Strategaeth y Gymraeg a'r nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn galw ar i'r Pwyllgor sicrhau cynllunio gofalus a chydlynus er mwyn cyrraedd y nod uchelgeisiol hwn. Bydd angen craffu'r camau'n fanwl, gan roi ystyriaeth lawn i'r holl oblygiadau mewn perthynas â'r meysydd polisi perthnasol os am gadw at y nod a gwireddu'r targed clodwiw hwn.

O safbwynt cyllid a gwariant, nid ydym yn fodlon wynebu rhagor o doriadau i gyllid y Gymraeg nag ar wariant cynlluniau a phrosiectau sy'n hyrwyddo a chefnogi'r Gymraeg. Cyfeiliornus byddai credu am eiliad ei bod yn bosib cyrraedd nod Strategaeth y Gymraeg heb fuddsoddiad digonol. Mewn tri maes penodol, addysg, Cymraeg i Oedolion a Chanolfannau Cymraeg, mae angen cynyddu buddsoddi'n sylweddol dros yr ugain mlynedd nesaf.

Sail ein sylwadau yw bod angen rhoi'r prif sylw i gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg, a'r defnydd a wnânt o'r iaith yn y cartref, yn y gwaith ac yn y gymuned.

BLAENORIAETHAU

Mae Dyfodol eisoes wedi cyhoeddi ein blaenoriaethau ar gyfer y Gymraeg ar ffurf ein dogfen maniffesto, *Creu Dyfodol i'r Gymraeg*, a gellir crynhoi ein prif gasgliadau fel â chanlyn:

- Cynyddu nifer siaradwyr drwy dwf Addysg Gymraeg. Ein nod fyddai cael 50% o blant 7 oed mewn addysg Gymraeg erbyn 2030. I gyflawni hyn mae angen cael trefn hwyluso sefydlu ysgolion Cymraeg ledled ardaloedd llai Cymraeg y wlad. Mae angen diwygio'r Cynlluniau Datblygu Addysg Gymraeg fel bod awdurdodau lleol yn ymrwmo i sefydlu nifer penodol o ysgolion Cymraeg newydd bob blwyddyn.

Yn y cyd-destun addysg mae angen dysgu'r Gymraeg yn effeithiol mewn ysgolion Saesneg, ac mae hyn yn rhwym o olygu cyflwyno dysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Bydd angen rhaglen hyfforddiant ieithyddol eang i gymhwyso nifer cynyddol o athrawon.

- Cymraeg i Oedolion i ganolbwyntio ar:
  - Ddatblygu'r gweithlu ar gyfer addysg a gwasanaethau Cymraeg. Er mwyn i'r drefn genedlaethol allu cyfrannu at nodau ieithyddol y llywodraeth ym maes addysg, bydd angen mesur faint o staff y gellir eu rhyddhau i ddilyn cyrsiau iaith dwys. I sicrhau gwasanaeth Cymraeg y myd llywodraeth leol, bydd angen yr un math o fesur. Rydym yn barnu y bydd angen dyblu'r cyllid a roddir gan y Llywodraeth ar hyn o bryd i faes Cymraeg i Oedolion.
  - Cefnogi rhieni sydd am greu cartrefi Cymraeg. Rydym yn cytuno â gweledigaeth cynllunwyr iaith ar bwysigrwydd y cartref wrth drosglwyddo iaith. Mae angen creu trefn a fydd yn ei gwneud hi'n bosibl i rieni gael eu rhyddhau o'r gwaith er mwyn meistroli a dysgu'r iaith, ar yr amod eu bod yn cyfrannu at gartrefi lle bydd y Gymraeg yn iaith gyntaf.
- Sefydlu rhwydwaith o Ganolfannau Cymraeg ledled Cymru. Bydd y Canolfannau hyn yn cydweithio gyda'r Mentrau Iaith, Cymraeg i Oedolion ac eraill i sbarduno a chydgyssylltu gweithgareddau Cymraeg. Rydym yn credu bod angen 100 o Ganolfannau ledled y wlad. Gall y model amrywio o le i le, o gael adeilad hollgynhwysol, i dderbyn caffu neu dafarn mewn pentref yn ganolbwynt i weithgareddau Cymraeg ac fel man i sbarduno dysgwyr.
- Hyrwyddo gwasanaeth Cymraeg llafar, wyneb-yn-wyneb i gwsmeriaid yn y sectorau cyhoeddus a phreifat, yn enwedig siopau a manau

cymdeithasu. Dylai Comisiynydd y Gymraeg gael cyfarwyddyd i flaenori hyn, a dylai'r Ganolfan Genedlaethol Dysgu Cymraeg i Oedolion arwain y gwaith.

– Datblygu gweithleoedd Cymraeg

mewn gweinyddiaeth a gwasanaethau cyhoeddus
ym myd busnes

Rydym am weld llywodraeth leol yn mynd ati i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle, yn hytrach na dim ond cynnig wyneb dwyieithog i'r cyhoedd.

– Penodi Ardaloedd o Arwyddocâd Ieithyddol Arbennig lle byddai'r Gymraeg yn ystyriaeth hanfodol mewn polisi cynllunio a chartrefu. Gall hyn amrywio o ardal i ardal. Yn genedlaethol mae angen rhoi pwyslais ar fannau lle mae'r Gymraeg eisoes yn iaith y mwyafrif, ond mewn llawer o siroedd mae angen hwyluso twf y Gymraeg, a sicrhau bod ysgolion Cymraeg yn cael eu sefydlu wrth i ystadau tai newydd gael eu codi.

– Sicrhau dyfodol llewyrchus i S4C a'r cyfryngau torfol a chymdeithasol, gan gynnwys darparu dwy sianel radio. Rydym am bwysleisio'r angen i'r Gymraeg gael ei defnyddio ar lwyfannau digidol ac electronig, gyda phwyslais ar ddatblygu meysydd a fydd yn apelio i'r to ifanc.

– Sicrhau bod yna weithredu effeithiol i gyrraedd yr amcanion hyn drwy sefydlu Gweinyddiaeth i'r Gymraeg, gydag arbenigedd digonol, o fewn Llywodraeth Cymru, er mwyn

– Llunio strategaeth gynhwysfawr a chyson

– Rhoi gweithredu'r strategaeth yng ngofal Asiantaeth Iaith hyd-braich a'r rhyddid i arloesi a sbarduno

– Rydym o'r farn nad yw trefn bresennol gweinyddiad llywodraeth ar y cyfan yn rhoi modd i gynlluniau arbrolol a blaengar gael eu datblygu. i'r perwyl hwn rydym am weld Gweinyddiaeth Gymraeg yn cael ei sefydlu a fydd cydlynu polisiau ieithyddol y llywodraeth.

Yn unol â'r gofyn, sylwadau cryno a gyflwynir gennym; ond manteisiwn ar y cyfle hwn i ddatgan ein parodrwydd i ymhelaethu ar hyn ac i drafod ymhellach fel bo'n addas.

Document is Restricted

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC05: Ymateb gan Monmouthshire Antiquarian Association /
Evidence from Monmouthshire Antiquarian Association

The Monmouthshire Antiquarian Association was founded in 1847 to establish a museum of local antiquities at Caerleon, but has broadened its remit to include the publication of an annual journal, concern for research, education and preservation of monuments for the whole county. As a society this means involvement also on the wider issues of the historic environment and landscape in Wales, where we feel that the National Assembly should take account of the following points:-

1. Underlying the planning decisions by government and local authorities is the information available to inform them; this is provided by the National Monuments Record, Wales and the Historic Environment Records, maintained by the four Welsh Archaeological Trusts. Public and private organisations all benefit from the ability to consult these records, which are now being converted to a bilingual format. Funding should both maintain the present level of recording and its translation. Currently funding is only in place for three years, but it is essential that finance is provided for the full five years. This is a core activity maintained by expert staff and to let the translation slow down the public services, or affect the entry of new records, would create a data backlog detrimental to its effective use. The ability of these records to provide an analysis of the information on ancient monuments and historic buildings by date, type, or distribution is a necessity for cost effective development such as the new M4 link.
2. The contribution of Cadw and Welsh Archaeological Trusts is important for the education of both schools and the general public. The community projects which they organize, give insights into technical subjects and the wider spectrum of history, and they provide expertise to assist local communities wanting to learn more about their past. A BBC survey carried out in the nineties showed 35% of the population were visiting monuments, or historic properties, on a regular basis and another 20% did so at least once a year. The cultural importance of heritage is borne out by the increased visitor numbers each year. The role of Cadw needs to be maintained and funding to be stabilized if it is to continue its key role in preservation and conservation.

3. Wales has recently benefited in 2015 from a review of Local Museum Provision. Many museums have collections and premises maintained by local enthusiasts, sometimes in co-operation with other public agencies or authorities. We are fortunate to be able to benefit from this dedication to Welsh heritage, which raises funds, maintains buildings and improves collections. Both government and local authorities gain financially by the creation of visitor centres which bring in tourist income. Methods to enhance their profile should receive more central support. Assistance with printing would be valuable, and the small museums and collections, such as at Risca and Torfean need more recognition. In Yorkshire for example an annual publication is produced listing all museum and society events and lectures; allowing members and the public to attend each other's meetings and to organize their programmes by the exchange of this information. Welsh radio and TV could be urged to give more publicity to smaller museums with short features included in local news programmes.
4. National Museum Wales has suffered badly from restrictions of its budget, which should be maintained at its present level for at least five years to adjust to the re-organisation. If new resources to provide advice and practical assistance with exhibitions, conservation and printing were available, it could offer expert help where this would be of greatest use. Also

we would like to see the continuation of the Portable Antiquities Scheme in Wales (PAS Cymru) as it is an invaluable national resource which captures and makes publicly accessible cultural information of the highest importance that would otherwise be lost. A stable funding basis for PAS Cymru must be prioritised and maintained or (preferably) enhanced if this resource is to be maintained for Wales. It is also a valuable and constructive means of liaising with the general public and enhancing their awareness of the importance of recording heritage in a practical way.

5. Government needs to press for multi-disciplinary co-operation between agencies working in different areas. Joint projects between agencies in the natural and historic environments should be the pattern for a way to see landscapes, as the creation of both man and nature, for example on the Gwent Levels or on abandoned industrial sites now reclaimed by wildlife.

6. The Society is keen to encourage the regeneration of Newport through the development of its historic resources, eg. the Transporter Bridge, its important museum resources and the maritime collections. These merit a new approach to integrate them. The museum has important archaeological, art and natural history material, and the Transporter Bridge can provide the basis for an industrial history site for southeast Wales. The region also has a unique collection of historic ship remains, beginning with the Bronze Age fragments from Goldcliff, the Roman boat from Magor Pill, Barland's Farm, while the Newport ship gives continuity down to the medieval period. This is unlike any other group in the Bristol Channel or elsewhere in Western Britain where it complements the later post-medieval collections at the Maritime Museum, Swansea. The maritime links of Newport to Ireland, France, Spain, Portugal and the Mediterranean offer the opportunity for an important cultural development that could attract major financial input from the Heritage Lottery. The Newport Ship, when discovered, created great interest internationally among the maritime nations of Europe and conservation and evaluation of the ship have been followed closely. In the next five years this process will be finished. A new and permanent home for the ship would have the kudos to help the city and its collections advance.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC06: Ymateb gan Richard Houdmont / Evidence from Richard
Houdmont

I believe the committee should investigate “The Wales Brand”. I appreciate that this is an area of interest to other committees in the Assembly but given that your particular interests include culture; the arts; historic environment; Welsh language; communications; broadcasting and the media, I feel that your committee is best-placed to use “Brand” as an opportunity to discover how we present ourselves not only to the outside world and indeed how we talk to ourselves.

Branding is a much misunderstood topic and place branding is even more complicated. It’s important to say at the outset that a brand is not simply a logo. The Chartered Institute of Marketing’s resource, Marketing Expert, has several definitions of ‘brand’ including ‘The intangible sum of a product’s attributes: its name, packaging, and price, its history, its reputation, and the way it’s advertised’ David Ogilvy. Another less formal definition of brand is “what people say about you when you’re not in the room”. Of course what’s worse is if people don’t have any opinion of you at all, whether you’re in the room or not.

One can argue that culture, “the arts”, historic environment and the Welsh language are an integral part of the Wales ‘product’. How we communicate that ‘product’ to ourselves and others is dependent upon communications, broadcasting and the media. If ‘culture’ is a set of ideas, customs and social behaviour then how can that culture be maintained if the main channels of communication, in particular print news, come from England?

Of course social media is increasingly dominant, although it is still not clear exactly how influential it is. Nevertheless is the growth of social media a threat to Welsh culture and if so, what are we going to do about it? Do businesses see social media as a threat to their brand, and if not, why should Wales? Indeed is it an opportunity? If so, how?

Carwyn Jones has suggested there could a new federal arrangement of the UK nations in the wake of the vote to leave the European Union. The first minister said he wanted to avoid Wales being seen as ‘some sort of annexe to England’. The President of the National Library of Wales recently responded to the First Minister’s statement by saying “Creating a federal state is not only a matter of political routine. All four nations need to

develop and highlight their identity. Arguably, Northern Ireland and Scotland have done this to a far greater extent than Wales. If her distinctiveness is not clear, Wales will be no more than an appendix of England and we will return to the stereotypical description "for Wales see England."

Is 'identity' the same as 'brand' in this context?

Is there a role for the Welsh Government? Has the Welsh Government adequately addressed this issue? What are the implications of the WFG Act? Is it important that we bequeath a healthy brand to future generations and if so, why and how? Who owns (or is responsible for) the Wales brand?

I appreciate that this is normally thought of as a matter for the Economy committee, with an emphasis on tourism and inward investment. However I believe that the Wales brand is a legitimate issue for your committee on the basis that we need to look carefully at internal communication as much as external communication. Businesses fail to deliver 'the brand promise' when their employees don't know (or care) what it is. Do the people of Wales have a shared understanding of 'what is Wales'? If not, why not, and what could/should WG do about it?

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC07: Ymateb gan Meri Huws, Welsh Language Commissioner
/ Evidence from Meri Huws, Comisiynydd y Gymraeg

Diolch am gael y cyfle i gyfrannu sylwadau ar y materion y dylai'r Pwyllgor ystyried yn ystod y Pumed Cynulliad.

Mae'n anodd rhagweld pa faterion fydd yn flaenoriaeth yn ystod holl gyfnod y pumed Cynulliad, ond mae'r cynigion isod yn amlygu rhai o'r blaenoriaethau a'r datblygiadau credaf y gallai'r Pwyllgor eu hystyried yn y flwyddyn neu ddwy nesaf.

Fel y gwyddoch, mae fy swyddfa yn cynhyrchu adroddiad blynyddol ar y camau a gymerwyd wrth arfer fy swyddogaethau. Mae adroddiad 2015-16 wedi ei gyhoeddi a'i osod gerbron y Cynulliad. Mae trefn wedi ei sefydlu erbyn hyn ble byddaf yn cael fy holi gan y Pwyllgor sydd a chyfrifoldeb am y Gymraeg ar gynnwys yr adroddiad yn ystod yr hydref. Mae'r sesiwn yn gyfle i'r Pwyllgor graffu ar waith y Comisiynydd o safbwynt atebolrwydd ac yn gyfle i mi ac i'r Pwyllgor dynnu sylw at faterion sydd o flaenoriaeth ar y pryd.

Rwy'n rhagweld y gall y Pwyllgor fod a diddordeb mewn darnau penodol iawn o waith gaiff ei gyflawni ac y cyhoeddir gwybodaeth amdano gennyf o dro i dro dros gyfnod y Cynulliad. Gall materion godi yn sgil gwneud gwaith ymchwil, cyhoeddi adroddiadau, gwneud argymhellion i Weinidogion Cymru, neu yn sgil fy swyddogaeth o roi cyngor i unrhyw berson. Byddaf hefyd yn fodlon cynghori'r Pwyllgor yn 61 yr angen ar faterion strategol sy'n ofynnol er mwyn cryfhau sefyllfa'r Gymraeg yng Nghymru.

Mae hefyd yn bosibl y bydd materion o fudd cyhoeddus yn arwain at drafodaeth Pwyllgor yn sgil fy mod wedi dyfarnu ar ymchwiliad i achos neu oherwydd fy mod wedi cyhoeddi adroddiadau ar ymchwiliadau o fethiant i gydymffurfio a safonau.

Fe gyhoeddais fy Adroddiad 5 Mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg yn yr Eisteddfod eleni. Dyma'r adroddiad cyntaf o'i fath ar y Gymraeg . Mae'r adroddiad yn dadansoddi canlyniadau cyfrifiad 2011 ac yn cynnig canfyddiadau ynghylch llwyddiant amrywiol ddulliau o greu siaradwyr Cymraeg newydd a'r defnydd a wneir o'r Gymraeg. Er enghraifft daw'r adroddiad i'r casgliad mai addysg yw prif ffynhonnell siaradwyr Cymraeg heddiw a bod dysgu'r Gymraeg mor gynnar a phosibl ym mywydau plant nad ydynt yn siarad Cymraeg gartref yn allweddol i ruglder y plant hynny. Mae'r dystiolaeth yn dangos hefyd na tu cynnydd arwyddocaol dros y blynyddoedd diwethaf yn y niferoedd sy'n

derbyn addysg neu ofal drwy gyfrwng y Gymraeg. Efallai bod rhai o'r materion hyn o ddiddordeb i'r Pwyllgor a byddwn yn barod iawn i drafod canfyddiadau'r adroddiad gyda chi. Mae nifer o gasgliadau'r Adroddiad yn ymwneud ag addysg a byddaf hefyd yn ysgrifennu at y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg wrth iddo ymgynghori ar ei raglen waith.

Byddaf yn lansio Adroddiad Sicrwydd 2015-16 ar 12 Hydref. Mae'r adroddiad yn disgrifio profiadau pobl wrth iddynt ddefnyddio'r Gymraeg gyda sefydliadau cyhoeddus ac yn datgelu pa gyfleoedd a diffyg cyfleoedd oedd iddynt gael gwasanaethau yn Gymraeg. Mae fy swyddogion wedi bod yn trafod trefniadau ar gyfer cyflwyno canfyddiadau'r adroddiad i'r Pwyllgor yn fuan yn y tymor newydd, felly edrychaf ymlaen at drafodaeth bellach ar hynny.

Mater arall fydd yn flaenoriaeth i'r Pwyllgor ydi ymgynghoriad y Llywodraeth ar Strategaeth newydd ar gyfer y Gymraeg. Mae'r targed o greu miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 wedi derbyn cryn sylw hyd yma, a bydd yr wythnosau nesaf yn gyfle i ystyried a yw'r mesurau sydd yn y strategaeth ddrafft yn ddigonol er mwyn gallu cyrraedd y targed hwnnw.

Gan droi at faterion polisi penodol, cydnabyddir r61 allweddol y cyfryngau a darlledu mewn cynyddu defnydd o ieithoedd lleiafrifol. Mae datblygiadau ar y gorwel all effeithio'n sylweddol ar y ddarpariaeth Gymraeg, gan gynnwys adolygiad o S4C yn 2017 ac adolygiad o Siarter y BBC.

Mater arall all ddylanwadu ar sefyllfa'r Gymraeg yw cynllunio gwlad a thref. Yn sgil pasio Deddf Cynllunio (Cymru) 2015, sy'n darparu'n benodol ar gyfer cryfhau ystyriaeth i'r Gymraeg wrth wneud penderfyniadau cynllunio, bydd angen adolygiad maes o law o lwyddiant y gyfundrefn gynllunio newydd i warchod a hybu'r Gymraeg. Mae'n ddyddiau cynnar ar hyn o bryd ac efallai bydd gan y Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Materion Gwledig sy'n gyfrifol am graffu ar y maes cynllunio ddiddordeb hefyd.

Fel Pwyllgor byddwch yn ymwybodol o adroddiad etifeddiaeth Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth y pedwerydd Cynulliad a oedd yn argymhell materion i'r Pwyllgor nesaf eu hystyried. Ymhlith y materion a gynigiwyd ar y Gymraeg oedd:

- ystyried y gostyngiad cyffredinol yng nghyllid Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg yn ystod y pedwerydd Cynulliad a monitro a yw polisiau a chyllidebau'r Llywodraeth yn cyflawni'r hyn sydd ei angen i sicrhau bod y Gymraeg yn ffynnu.

- monitro'r trefniadau cyllido parhaus ar gyfer swyddfa Comisiynydd y Gymraeg, yn enwedig o gofio y bydd y Comisiynydd yn cyflwyno'r cylch nesaf o safonau iaith Gymraeg yn y ddwy flynedd nesaf
- ystyried a yw Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn ateb y diben.

Yng nghyswllt y pwynt olaf hwn, mae'r Llywodraeth eisoes wedi cyhoeddi ei bod am ystyried diwygio Mesur y Gymraeg yn ystod y pumed Cynulliad ac yn sicr bydd trafodaethau ar hynny'n flaenoriaeth i'r Pwyllgor wrth i'r Llywodraeth ddatblygu ei chynlluniau yn ystod y misoedd a'r blynnyddoedd nesaf.

Mae'n anorfod y bydd materion a blaenoriaethau eraill yn dod i'r amlwg wrth i'r Cynulliad nesaf fynd rhagddo. Rwy'n awyddus i gael perthynas gydweithredol ac adeiladol gyda'r Pwyllgor fel bod modd i ni gynnal trafodaethau a fydd yn arwain at hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg.

By virtue of paragraph(s) vi of Standing Order 17.42

Document is Restricted

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC08: Ymateb gan Gethin Rhys, Eglwysi Ynghyd yng Nghymru
/ Evidence from Gethin Rhys, Churches Together in Wales

1. Ysgrifennir yr ymateb hwn ar ran Cytûn – Eglwysi Ynghyd yng Nghymru, yn dilyn ymgynghoriad gyda'n haelodau. Ceir rhestr lawn o'n haelodau yma: <http://www.cytun.org.uk/ni.html> Mae ein haelod fudiadau yn cynnwys rhyw 172,000 o aelodau unigol ar draws Cymru, ynghyd â miloedd yn rhagor sy'n cefnogi eglwys leol neu un o'r mudiadau Cristnogol eraill mewn gwahanol ffyrdd.
2. Rydym yn diolch i'r Pwyllgor am wahodd syniadau ar gyfer ei raglen waith ar gyfer 2016-21 ac i'r Cadeirydd am ei chyfweliadau ar y we yn cyflwyno'r maes.
3. Hoffem dynnu sylw'r Pwyllgor at fater brys parthed **yr iaith Gymraeg**, sef effaith cymalau Bil Cymru 2016-17 ar allu'r Cynulliad i ddeddfu parthed defnydd yr iaith Gymraeg gan Lywodraeth y Deyrna Unedig a'r sefydliadau sydd dan ei rheolaeth. Mae Atodlen 1 para 200 yn y Bil sydd gerbron Senedd San Steffan ar hyn o bryd yn ymddangos fel pe bai'n datganoli pob mater ynghylch yr iaith Gymraeg ac awdurdodau cyhoeddus, nes i chi ei ddarllen gydag Atodlen 2 cymal 11(1)(b) sy'n dweud na all y Cynulliad newid unrhyw gyfrifoldeb i Weinidogion y Goron (h.y. gweinidogion y DU) parthed yr iaith Gymraeg heb eu caniatâd.

Pan ychwanegir at hynny gynnwys Atodlen 4, sy'n rhestru rhai cyrff cyhoeddus fel "cyrff datganoledig", gyda'r gweddill i gyd yn gyrff wedi eu cadw, ac Adran 21 yr atodlen honno sydd yn tynnu'r rheidrwydd ar Weinidogion y Goron i ymgynghori â Gweinidogion Cymru parthed cyrff trawsffiniol a gedwir, mae hyn yn golygu cryn leihad yng ngallu'r Cynulliad i ddeddfu parthed defnydd yr iaith Gymraeg gan gyrff cyhoeddus nad ydynt wedi eu datganoli, a gallu Gweinidogion Cymru i ymwneud â phenderfyniadau (megis penderfyniadau parthed yr iaith) o ran cyrff trawsffiniol.

Wedi dweud hynny, gan na fyddai'r Bil yn ôl-ffeithiol, byddai dyletswyddau cyfreithiol ar y cyrff hyn dan Gynlluniau Iaith a Safonau Iaith o dan ddeddfwriaeth flaenorol yn parhau. Ni ellid deddfu i'w cryfhau, a byddai cymhlethdod rhyfeddol o gael tri system deddfwriaethol parthed y Gymraeg yn cyd-redeg. Gan fod y Bil yn cael ei drafod ar hyn o bryd, credwn fod hyn yn fater brys i'r Pwyllgor ymgymryd ag ef.

4. Yn y tymor hwy, byddem yn croesawu ymchwiliad gan y Pwyllgor i'r 'diffyg democrataidd' yng Nghymru oherwydd diffyg **cyfryngau cynhenid Gymreig**. Mae'r mater hwn wedi ei godi gan sawl mudiad, a chan Lywodraeth y Deyrnas Unedig a'r BBC, yn y broses o adolygu Siarter y BBC, ond nid ydym yn ffyddiog fod yr hyn a gynigir ar hyn o bryd gan y BBC yn ddigon i gwrdd â'r her. Roeddem fel eglwysi yn poeni'n ddirfawr am diffyg gwedd Gymreig ar drafodaethau'r refferendwm ar yr holl gyfryngau a diffyg darlledu byw o'r Cynulliad hyd yn oed ar adegau pwysig a chyffrous (megis ethol Prif Weinidog ar ôl etholiad Mai 2016). Fe fu i Gynulliad blaenorol drafod y mater, a bu hyn yn fodd i gynnig nawdd i wefan Golwg 360. Tra'n croesawu hynny, credwn fod angen amrywiaeth o gyfryngau - yn y Saesneg, y Gymraeg ac mewn ieithoedd lleiafrifol - sy'n gallu cyflwyno a dehongli bywyd Cymru, a bywyd y byd trwy lygaid Cymreig, a byddem yn falch o gyfrannu at ymchwiliad o'r fath.
5. Rydym yn ymwybodol o faes gwaith eang a phwysig eich Pwyllgor, ac y bydd blaenoriaethu ymhlith yr holl bynciau pwysig a ddaw i'ch sylw yn anodd. Dymunwn yn dda i chi yn eich gwaith ac edrychwn ymlaen at allu eich cynorthwyo, ac at elwa o ffrwyth eich llafur.

Document is Restricted

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC09: Ymateb gan Sarah Rochira, Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru
/ Evidence from Sarah Rochira, Older People's Commissioner for Wales**

Thank you for the opportunity to respond to this consultation¹. The Committee's remit is broad and all issues affect older people across Wales, however I would highlight these particular issues for your consideration:

Older people's access to arts and cultural sites/events in Wales

Whilst some older people can access arts and cultural sites/events in Wales, others cannot due to a number of reasons, including poverty and limited incomes (recent research by the Bevan Foundation suggests that poverty amongst older people is on the increase²), a lack of awareness of the opportunities available (particularly in some of Wales' most deprived communities), accessibility (a lack of public transport provision and acknowledgement of the need to be age and dementia friendly venues) and the costs of participation. What can be done to encourage an increasing number of older people to access these opportunities across Wales? Accessing such opportunities is good for the individual, good for the sites/events and it also contributes towards the Welsh Government's aim to be a dementia friendly nation and fulfil its commitments in its Strategy for Older People Phase Three i.e. participation in cultural activities³. Ensuring that older people can access arts and cultural sites/events complements the Ageing Well in Wales programme, particularly the aim to establish age friendly and dementia supportive communities across Wales⁴. An Inquiry would also be an opportunity to learn from good practice elsewhere e.g. dementia friendly National Museums Liverpool and Sporting Memories in Scotland^{5 6}.

The perception/portrayal of older people in the media

As highlighted in my 'Say No to Ageism' campaign⁷, older people are often portrayed in the media as being frail and vulnerable, as being worthless and a drain on resources. Daily negative and derogatory language around older people means that society forms a strong and misguided view of older people, one that is often fuelled by the media. Through volunteering, caring, working

---

¹ <http://www.senedd.assembly.wales/mgConsultationDisplay.aspx?ID=217>

² <https://www.bevanfoundation.org/commentary/wales-poor-still-us/>

³ <http://gov.wales/docs/dhss/publications/130521olderpeoplestrategyen.pdf>

⁴ <http://www.ageingwellinwales.com/en/home>

⁵ <http://www.liverpoolmuseums.org.uk/learning/projects/house-of-memories/>

⁶ <http://www.sportingmemoriesnetwork.com/d1079/scotland>

⁷ <http://www.olderpeoplewales.com/en/ageism/say-no-to-ageism-overview.aspx>

and other ways, older people make a £1bn contribution to the Welsh economy every year, however this significant contribution is often overlooked or ignored, meaning that the negative portrayals of older people continue.

It is time to challenge the myths, stereotypes and misconceptions around older people, and instead celebrate their diversity and their significant contribution to the economy and communities across Wales. Do we have an ageist media in Wales? Are the negative and inflammatory headlines in newspapers and elsewhere helping to fuel this pernicious narrative of older people as a burden on society? Are these headlines influencing the way that our wider civil society perceives older people, and does it affect the way public services address the needs of older people i.e. only through the prism of health and social care and as one large homogenous group that are dependent on services? Is ageism seen as less serious in the media compared with racism and sexism? Changing attitudes and celebrating the diversity of older people and their contribution complements the Ageing Well in Wales programme and my outcomes-focused and asset-based approach to older people in Wales, as well as the national wellbeing goals within the Wellbeing of Future Generations (Wales) Act.

I hope that these issues provide the Committee with useful information. I look forward to working with you and others on these issues over the coming months and years. Should you require any further information then please do not hesitate to contact me.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC10: Ymateb gan Jaime Bevan, Cadeirydd Cymdeithas yr Iaith
Cymraeg / Evidence from Jaime Bevan, Chair Cymdeithas yr Iaith
Cymraeg

Diolch am gynnig y cyfle i awgrymu meysydd y gallai'r pwyllgor ystyried fel ymchwiliadau ar gyfer ei rhaglen waith. Rydym yn falch iawn bod pwyllgor gyda chyfrifoldeb penodol o graffu ar bolisi iaith y Llywodraeth.

Ymysg y materion y gallai'r pwyllgor ystyried y mae'r canlynol:

- i. Addysg Gymraeg - Addysg Ail Iaith ac Adroddiad yr Athro Sioned Davies

Mae'r Llywodraeth ei hunan yn credu bod sicrhau bod niferoedd sylweddol uwch yn dod allan o'r gyfundrefn addysg yn rhugl eu Cymraeg yn gwbl ganolog i'w hymdrechion i gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg. Mae bellach yn dair blynedd ers i'r Athro Sioned Davies gyhoeddi ei hadroddiad a alwodd am newidiadau radical oherwydd y safonau isel iawn o ran dysgu Cymraeg fel ail iaith. Byddai'n ddefnyddiol pe byddai'r pwyllgor yn craffu'n fanwl ar waith y Llywodraeth o ran gweithredu'r argymhellion. Ymhellach, mae cwestiynau i'w gofyn yn ogystal am Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg newydd y Llywodraeth gan fuodd yr un blaenrol yn weithredol ar gyfer y cyfnod 2010-15.

- ii. Strategaeth Iaith newydd y Llywodraeth

Mae'r Llywodraeth yn cynnal ymgynghoriad ar hyn o bryd am ei gweledigaeth i greu miliwn o siaradwyr Cymraeg, byddai'n briodol i'r pwyllgor gynnig ei sylwadau i'r Llywodraeth. Mae lle hefyd i wneud asesiad ynghylch perfformiad y Llywodraeth o ran gweithredu'r Strategaeth Iaith bresennol sy'n dod i ben ddechrau'r flwyddyn nesaf er mwyn dysgu gwersi. Byddai'n gyfle hefyd i asesu record y Llywodraeth o ran gweithredu argymhellion y nifer sylweddol o adroddiadau a'u comisiynwyd a'u cyhoeddwyd ganddi ers canlyniadau Cyfrifiad 2011.

- iii. Buddsoddi yn y Gymraeg - effaith y gyllideb

Mae angen craffu'n fanwl ar y tanwariant sylweddol ar y Gymraeg yng nghyllidebau prif-ffrwd y Llywodraeth, megis prentisiaethau ac addysg i oedolion yn y gymuned. Yn ogystal, dros y blynyddoedd diweddar, gwnaed toriadau difrifol iawn i nifer o brosiectau pwysig i hyrwyddo'r Gymraeg. Mae

cysylltiad rhwng buddsoddiad a chyflwr iaith, a ni roddir digon o sylw i'r materion hyn ym mhrosesau llunio cyllideb Llywodraeth Cymru.

- iv. Ehangu Defnydd y Gymraeg ar blatfformau digidol ac yn y maes darlledu

Mae twf aruthrol wedi bod mewn gwasanaethau Saesneg ers degawdau ond toriadau i wasanaethau Cymraeg. Mae'r dewis o sianeli teledu Saesneg ar gael yng ngwledydd Prydain wedi tyfu ymhell dros 450 ac mae hefyd dros 600 o orsafoedd radio yn darlledu yn Saesneg. Er y twf hwn dros y blynyddoedd diwethaf, dim ond un sianel teledu ac un orsaf radio Cymraeg sydd o hyd, y lleiafswm sy'n cael ei ganiatáu o dan gytundeb Ewropeaidd ar ieithoedd llai. Mae lle i'r Cynulliad a Llywodraeth Cymru arwain mwy yn y maes a byddai ymchwiliad gan y pwyllgor yn y ffordd o wneud hynny.

- v. Effaith y Gyfundrefn Gynllunio ar y Gymraeg

Cafodd Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 ei basio'r llynedd gyda newidiadau o bwys i'r Gymraeg. Mae disgwyl i'r Llywodraeth gyhoeddi ei Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20 newydd yn ddiweddarach eleni. Yn ogystal, ceir cwynion cynyddol ynghylch effaith ddiffyg tai fforddiadwy ar y Gymraeg a'r diffyg enwau lleoedd Cymraeg ar dai a datblygiadau newydd. Byddai'n amserol i'r pwyllgor edrych ar y maes yma er mwyn adolygu effaith y newidiadau cyfreithiol a pholisi yn y maes.

- vi. Economi a'r iaith

Rydym wedi ysgrifennu at y pwyllgor economi gan awgrymu eu bod yn edrych at y maes hwn. Credwn fod modd ystyried y mater hwn gan hefyd adolygu gweithredu'r Llywodraeth yn sgil adroddiad a gyhoeddwyd gan weithgor a gadeiriwyd gan Elin Rhys o'r cwmni Telesgop. Amcangyfrifir bod y Fasgeg gwerth 4.2% o GDP economi Cymuned Ymreolaethol Gwlad y Basg, a gallai Cymru elwa'n llawer iawn mwy yn economaidd o'n hiaith genedlaethol unigryw.

- vii. Cymraeg i Oedolion

Mae pryderon cynyddol am effaith y newidiadau yn y maes ar staff a darpariaeth ers sefydlu'r endid cenedlaethol newydd ynghyd â thoriadau difrifol a wnaed i'r sector gan Lywodraeth Cymru. Mae'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol wedi cyhoeddi strategaeth newydd a gallai'r pwyllgor edrych ar y maes yn sgil y newidiadau diweddar hyn.

viii. Cryfhau Mesur y Gymraeg 2011 gan gynnwys y gyfundrefn Safonau a chynnwys gweddill y sector breifat

Gan fod y Llywodraeth newydd wedi cyhoeddi eu bod nhw'n bwriadu cryfhau Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, byddai'n synhwyrol i'r Cynulliad edrych ar waith craffu cyn-ddeddfu yn ogystal â'r broses ffurfiol o ystyried deddfwriaeth arfaethedig y Llywodraeth.

Yn sicr, mae llawer iawn o feysydd y gallai'r pwyllgor eu hystyried. Hyderwn y byddwch yn manteisio ar y cyfle euraid sydd gennych i graffu ar waith y Llywodraeth a chyfrannu at sicrhau twf y Gymraeg dros y blynyddoedd i ddod.

Edrychwn ymlaen at gydweithio gyda'r pwyllgor wrth iddo ymwneud â'r gwaith pwysig sydd o'i flaen dros y blynyddoedd nesaf.

Document is Restricted

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC11: Ymateb gan Cwlwm Cyhoeddwr Cymru / Evidence from
Cwlwm Cyhoeddwr Cymru

Sylwadau Cwlwm Cyhoeddwr Cymru at sylw Pwyllgor Diwylliant, y
Gymraeg a Chyfathrebu Cynulliad Cenedlaethol Cymru, gan nodi'r
materion y dylid edrych arnynt yn ystod y Pumed Cynulliad (2016-2021)

Hoffai Cwlwm Cyhoeddwr Cymru gyflwyno'r sylwadau a ganlyn at eich sylw caredig. Mae'r Cwlwm yn gymdeithas o brif gyhoeddwr iaith Gymraeg Cymru ac o'r farn fod ein maes gwaith yn un sydd yn allweddol i ffyniant bywyd diwylliannol a threftadaeth Cymru.

Maent yn ffrydiau / themâu trosfwaol syml, ond arwyddocaol, sydd yn gyffredin i waith holl aelodau'r Cwlwm ac nid ydynt, felly, yn bwyntiau manwl a phenodol iawn fel y cyfryw. Serch hynny, maent oll yn bwyntiau, neu'n feysydd, sydd o bwys i'r sector gyhoeddi ac, o ganlyniad, yn feysydd yr hoffwn i'r Pwyllgor eu hystyried fel rhan o'ch gwaith dros y 5 mlynedd nesaf.

Rydym yn nodi mai dyma'r pwyntiau a gyflwynwyd hefyd at sylw Panel Llenyddiaeth a Chyhoeddi Llywodraeth Cymru, fydd, dan Gadeiryddiaeth yr Athro Medwin Hughes, yn cyflwyno eu hadroddiad yn yr hydref.

1. Y SECTOR GYHOEDDI

Dylid ystyried y diwydiant cyhoeddi iaith Gymraeg, a'r cyhoeddwr sydd yn rhan ohono, fel sector o waith - sector sydd yn cyflogi oddeutu 1,000 o bobol, mewn swyddi uniongyrchol ac anuniongyrchol amrywiol, ar hyd a lled y wlad. Dymuniad y sector yma yw datblygu'n perthynas gyda Llywodraeth Cymru, fydd yn ein galluogi i ateb, ac ymateb, i ofynion llywodraethol a pholisïau Llywodraeth y dydd dros gyfnod o amser a thrwy hynny greu partneriaeth ffrwythlon rhwng y sector a'r Llywodraeth.

2. GWELLA ISADEILADEDD TECHNEGOL A THECHNOLEG GWYBODAETH

Barn y Cwlwm yw y dylid buddsoddi yn ymarferol (drwy fuddsoddiad ariannol) ac yn strategol yn isadeiladedd TG y sector gyhoeddi, fel y gall y sector weithredu'r fasnachol gystadleuol a chynnig gwasanaeth gwell i'n cwsmeriaid. Gall hyn gynnwys rhagor o fuddsoddiad ariannol yn systemau Cyngor Llyfrau Cymru; rhyddhau arian ar gyfer cyhoeddwr a masnachwr unigol (ayyb) ac, ar lefel ehangach, drwy barhau i wella argaeledd band-llydan, cyflym, ar hyd a lled Cymru.

3. GWERTH CYNGOR LLYFRAU CYMRU

Rydym o'r farn glir fod y gwasanaethau craidd a gynigir gan y Cyngor, ac ystod y gwasanaethau hynny, yn rywbeth y dylid ei warchod a'i ddathlu. Mae'r Cyngor yn cynnig cefnogaeth arbenigol, anhepgorol ac amhrisiadwy i'r diwydiant cyhoeddi iaith Gymraeg. Nid yw'r Cyngor heb ei wendidau ond mae'r cyhoeddwr yn llwyr werthfawrogi'r gefnogaeth gadarn ac ymarferol a geir gan y Cyngor drwy holl ystod y broses gyhoeddi. Mae'r hyn a gynigir a chyflawnir ganddynt yn rhan greiddiol o weithgaredd pob tŷ cyhoeddi ac mae aelodau'r Cwlwm yn dymuno gweld hynny'n parhau.

4. DATBLYGU CYFLEODD MASNACHU

Mae'r Cwlwm yn awyddus i weld datblygu cyfleoedd masnachu (i lyfrau Cymraeg) mewn modd bwriadus a strategol e.e. drwy sicrhau man gwerthu llyfrau o Gymru mewn lleoliad amlwg yng nghanol ein prifddinas ynghyd ag ymgyrchoedd marchnata'r diwydiant tu allan i Gymru (e.e. presenoldeb amlwg, graddfa fawr, yng Ngŵyl Lyfrau Llundain, dyweder). Ar lefel gyffredinol, ein barn yw y dylid targedu a meithrin cynulleidfaoedd penodol drwy ddatblygu proffil y sector mewn digwyddiadau a lleoliadau strategol, yng Nghymru a thu hwnt, boed hynny law yn llaw, neu fel rhan o ymgyrchoedd a blaenoriaethau presennol Llywodraeth Cymru, neu fel canghennau ategol.

5. DEUNYDD ADDYSGOL

Dymuniad y Cwlwm yw gweld cyhoeddi rhagor o ddeunydd addysgol - llyfrau yn arbennig, gan i dystiolaeth diweddar adnabod pwysigrwydd darllen llyfrau (yn hytrach na defnyddio dulliau a theclynnau technolegol) wrth hybu llythrennedd. Yn benodol felly, byddai'r Cwlwm am weld cefnogaeth Llywodraeth Cymru wrth gomisiynu llyfrau pwrpasol a safonol fyddai'n ateb y gofynion cwricwlaidd a hybu llythrennedd. Mae'r lleihad yn y nifer o lyfrau addysgol a gyhoeddir (a'r cwmp mewn gwerthiant yn ei sgil) yn faes sydd o gonsyrn mawr i sawl aelod o'r Cwlwm, nid yn unig o safbwynt masnachol ond hefyd o ran y diffygion presennol yn y ddarpariaeth addysgol.

6. DATBLYGU TALENT

Yn olaf, pwynt cyffredinol iawn ynglŷn â phwysigrwydd datblygu talent o fewn y sector gyhoeddi - boed hynny'n dalentau creadigol neu gynorthwyol. Er mwyn denu'r goreuon i'r maes, eu cadw ynddo a'u datblygu ar gyfer llwyfannau byd-eang, byddai'n ddoeth ac amserol lansio trafodaeth ar y dulliau priodol o feithrin a datblygu ein talentau presennol, ac adnabod a meithrin talentau newydd, drwy ddulliau hyfforddiant amrywiol: prentisiaethau, secondiadau, grantiau teithio ayyb

Document is Restricted

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC12: Ymateb gan Danny KilBride, Director for Trac Wales /
Evidence from Danny KilBride, Cyfarwyddwr Trac Cymru**

I welcome the progress made in developing this committee and I note that you are still seeking subjects and areas that this committee might want to look at. May I suggest that one area that is largely overlooked and would merit proper scrutiny is how we as a nation support and encourage the unique, indigenous artforms of Wales.

trac - traddodiadau cerdd cymru : music traditions wales ltd - works with our Arts Council, Lottery funders, our national libraries and museums, local government authorities, national societies, Urdd Gobaith Cymru, Eisteddfod Genedlaethol, youth services teams, UKTI, international conferences and showcases, professional and amateur musicians and we do this in both English and Welsh. We run three flagship residential events aimed at young people and intergenerational work and run projects that tackle poverty and address a number of existing government initiatives. Far from seeing a moribund craft practise that is bent on historical reproduction, we see a medium for cultural interchange, regeneration, professional excellence, economic benefits and the capital that much of our tourism industry exploits. Our work bringing musicians to new markets has resulted in tours of the world by welsh folk acts and we are invited to events such as Bogota Music Market in Colombia to share our expertise around the world.

However, Wales as a country has no strategy for this. There is no remit from the Government, its ASPBs and departments to address this nor is this field of activity built into our external relations department as way to develop relationships across the world through culture. Audience research published by the Arts Council of Wales shows that public interest in folk, roots and world music is more than double that of Classical music yet the measurable support that reaches our traditional arts, its promoters, musicians and music businesses barely comes to the equivalent of a fortnight's spending on supporting the Welsh National Opera. Naturally, we would like to see change in this area but we can only achieve this by working across public life to create a new consensus.

The Well Being of Future Generations Act includes clear directions for protecting and sustaining the unique cultural characteristics of Wales which will include our languages, traditional arts and so much more. We feel it is only proper that this committee has a specific remit to look at our country's

common cultural heritage and ways of increasing awareness, participation and professional excellence within that artform. This committee is uniquely placed to offer scrutiny, challenge prejudices and recommend actions. Will you please ask the committee to consider how Wales supports its traditional and unique cultural arts as part of its core remit?

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC13: Ymateb gan Richard Bellamy, Pennaeth Cronfa
Dreftadaeth y Loteri yng Nghymru / Evidence from Richard Bellamy,
Head of the Heritage Lottery Fund in Wales**

The National Lottery changing lives

Thank you for the opportunity to contribute to the consultation on the priorities of the Committee during the Fifth Assembly.

Heritage Lottery Fund (HLF) sees heritage as broad and inclusive, defined by those seeking funding in order to sustain what they value from the past and want to hand on to the future. In this way our funding helps to tell the stories of the many communities that make up our country today and of our diverse, but shared, heritage. We challenge projects to go beyond the traditional audience for heritage to reach those who are not well-represented and overcome the barriers experienced by people because of their disability, age, poor health, cultural background, lack of educational opportunities or difficult financial circumstances.

We are also clear that for many, the impact of National Lottery funding, and engaging with heritage, is a personal one. There are countless examples of how HLF funding changes people's lives for the better. People like Angela Beacham whom started her own business as a result of volunteering at Cyfarthfa Castle in Merthyr Tydfil or Tracy Norris, who moved her GP practice from Hampshire to Wales because she was so enthralled by the HLF-funded osprey observatory project where she was also working as a volunteer. Given that it is the National Lottery that makes these stories possible, HLF has recently launched a new campaign to tell some of these stories under the banner of 'Changing Lives'.

National Lottery has come to play an increasingly critical role in the funding of culture as other public funding sources reduce.

We would welcome the opportunity to discuss our work further with you.

About the Heritage Lottery Fund

The Heritage Lottery Fund (HLF) was created in 1994 under the National Lottery Act and distributes money raised by the National Lottery to support projects involving the national, regional and local heritage of the United Kingdom. We operate under the auspices of the National Heritage Memorial Fund (NHMF). As a UK wide arm's length public body, we receive Policy Directions from the UK Government as well as observing Policy Directions from the Welsh Government.

HLF invests in the full breadth of the UK's heritage, from museums, libraries and archives, to historic buildings and industrial sites, parks, landscape and

natural heritage, and the intangible – people’s memories and cultures. We regard ‘culture’ as referring to both arts and heritage.

Our approach makes ‘a lasting difference for heritage and people’, putting benefits for people, including National Lottery players (the unique source of our income), at the heart of the projects we fund.

We can draw on over 21 years’ experience and over £343million of National Lottery investment in over 2,400 projects throughout Wales. We have developed as an organisation by listening to what people want us to do through regular consultations, and undertaking research and evaluations to provide evidence for our approach. We have a five-year Strategic Framework which is flexible to enable us to respond to the challenges facing the UK’s heritage, and we introduce new initiatives and interventions as new needs and opportunities emerge.

Invitation to contribute to the consultation: HLF’s views on the priorities for the Committee

The Funding Environment

- We want to see a vibrant and confident heritage sector, comprised of outward-facing organisations with the skills and capacity to sustain heritage, drawing on a broad base of funders and supporters, and with deep roots in their communities.
- We know new funding models can help organisations overcome challenge. That is why we are helping organisations to become more enterprising and resilient (developing their fundraising, management and curatorial abilities), develop their skills further (craft skills, management skills and skills in the digital technologies) and attract new audiences (notably young people).
- In the new funding environment it is increasingly important to find innovative ways to sustain our heritage – that is why we are delivering new approaches like Heritage Enterprise – a grant scheme that breathes new life into old buildings, broadening audiences and engagement and attracting commercial investment.
- Cuts to local authority budgets mean that some parts of the sector face particular funding challenges: museums and galleries, archives, parks and open spaces and local conservation departments. Evidence suggests that local authority funding for heritage is being harder hit than other parts of the cultural sector. A complex picture is emerging across the UK.
- Given the important role that National Lottery funding now plays, the continued availability of this support for heritage is critical. The National Lottery is a great asset.

Young people

- Young People have long been under-represented in heritage.
- We are currently building on the foundations of our successful Young Roots programme to create more opportunities for young people, including those outside formal education settings.
- We have committed to creating a new UK-wide £10m young people's initiative that will increase the ambition, scale and quality of youth engagement with heritage.

Skills

- Investment in skills is a strategic priority for HLF. We have invested in targeted heritage skills programmes – Skills for the Future (SfF) and Training Bursaries – to deliver paid, high quality work-based training opportunities for new entrants to the workforce.
- We are currently delivering a third round of funding for SftF.
- In addition, the majority of our funding programmes provide opportunities to develop skills, and build up the management, capacity and infrastructure of cultural institutions.

Social and economic value of culture

Economic impacts

- Heritage tourism is driven by a very broad range of attractions. HLF's capacity to make large-scale strategic interventions in internationally recognised sites has transformed the heritage tourism infrastructure of the UK. HLF is currently the major funder of the development at St Fagans National History Museum.
- In 2013, HLF launched a new programme to tackle 'problem buildings': Heritage Enterprise (It directly addresses the 'market failure' experienced by many vacant historic buildings, providing gap funding needed to make this type of project economically viable.
- Heritage Enterprise complements our Townscape funding to help communities regenerate deprived towns and cities by improving the built historic environment in the heart of their communities – their high streets and town centres.

Social impacts

8.5 We know the public support and value heritage, and endorse the use of National Lottery funding for heritage. Our research, 20 Years in 12 Places shows people think heritage makes us happier about where we live and should be put firmly at the heart of place-shaping: 80% say local heritage makes their area a better place to live; 81% say heritage is important to them personally. People also think heritage has improved in recent years: 64% of residents say local heritage has improved in the time they have lived in their area; 69% say that HLF

investment in their local area has been good or excellent use of National Lottery money.

Digital technology

- The emergence of digital technology as a significant means to conserve, present, attract and engage audiences with heritage is of great importance to HLF and our projects. We aim to help the heritage sector take advantage of the opportunities offered and we encourage high quality work and innovation.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC14: Ymateb gan Mentrau Iaith Cymru / Evidence from
Mentrau Iaith Cymru

Mae Mentrau Iaith Cymru yn cydweithio â phartneriaid i ddatblygu Cynllun Marchnad Lafur Cyfrwng Cymraeg sydd â'r potensial, trwy ei weithredu'n llawn ac yn eang, i newid rhagylygon hir dymor y Gymraeg drwy:

- Datblygu'r Gymraeg fel catalydd economaidd
- Datblygu'r Gymraeg fel cyfrwng i ddatblygu economaidd ac adfywio
- Adnabod y galw am, ac ehangu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg
- Cyplysu'r angen efo cyfleoedd gwaith a hyfforddiant
- Adnabod a pherchnogi cyfleoedd economaidd

Credwn fod iechyd y Gymraeg yn ddangosydd cymdeithasol effeithiol o sut mae economi Cymru wedi cael ei ddatblygu dros y canrifoedd. Mae'r Cymry Cymraeg wedi bodoli fel cymdeithas ieithyddol a diwylliannol heb fawr o rym economaidd. Nid oes troedle economaidd digonol wedi bod i gynnig cynhaliaeth. Gwaith wedi'r cwbl mwy na dim sydd yn hoelio pobl lawr i ddarn o dir. Credwn os lwyddwn i wyrddroi sefyllfa'r Gymraeg byddwn hefyd yn creu economi a chymdeithas fwy cynaliadwy ac yn creu dyfodol hir dymor i'r Gymraeg.

Yn ôl gwaith ymchwil gan Bwrdd yr Iaith Gymraeg (2010) ar ddemograffeg flynyddol siaradwyr Cymraeg, mae'r ffactorau sydd yn gwanhau sefyllfa'r Gymraeg yn deillio o ddiffyg cyfleoedd gwaith, yn benodol gwaith drwy gyfrwng y Gymraeg, sydd yn ei dro yn arwain at sefyllfa o allfudo o Gymru. Amcangyfrifwyd bod colled flynyddol o 3,000 o siaradwyr Cymraeg.

"Around a third of 1991's 15-year-old Welsh-speakers had migrated to England by 2001."

(Delyth Morris (2010) 'Welsh in the 21st Century', Cardiff; University of Wales Press).

Ar un llaw rydym yn dioddef allfudiad brawychus o bobl ifanc sydd yn medru'r Gymraeg, neu pobl ifanc sydd yn medru'r Gymraeg sy ddim yn ei defnyddio, tra ar y llaw arall rydym yn dioddef o ddiffyg gwasanaethau cyfrwng Cymraeg. Mae hyn yn ein rhwystro i fyw ein bywydau beunyddiol trwy gyfrwng y Gymraeg. Ond credwn mai dyma ble mae un o brif wendidau ac un o brif obeithion y Gymraeg yn gorwedd.

Mae modd ini newid y sefyllfa. Mae Addysg Gymraeg – sydd ar gynnydd - yn creu mwy a mwy o siaradwyr bob blwyddyn ac mae modd cynyddu'r raddfa trosglwyddo iaith o un genhedlaeth i'r llall trwy gynlluniau fel Twf. Mae yna hefyd gynlluniau penodol gan gyrff amrywiol i annog a hwyluso'r defnydd o'r iaith. Mae datblygiadau diweddar o ran y Gymraeg wedi rhoi statws i'r iaith. Mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn cryfhau'r ddyletswydd ar gyrff cyhoeddus i ddarparu gwasanaethau trwy gyfrwn y Gymraeg. Gwelwn hwn fel gyriant i'r angen am Farchnad Lafur Cyfrwng Cymraeg fydd yn cyplysu sgiliau efo anghenion gwasanaeth.

Ar hyn o bryd nid oes cynllun penodol sydd yn dylanwadu ar ffactorau megis mewnfudo, allfudo a gwerth economaidd y Gymraeg. O'r wybodaeth yr ydym wedi casglu drwy weithio yn gymunedol ar draws Cymru, mae sawl her yn bodoli ar hyn o bryd sydd angen eu taclo:

- Yn hanesyddol mae'r Gymraeg wedi dioddef o ddiffyg statws economaidd
- Nid yw'r sgil o siarad Cymraeg yn cael ei gydnabod gan ganran uchel o gyflogwyr
- Mae siaradwyr Cymraeg ifanc yn gadael Cymru a'u bröydd genedigol i chwilio am waith
- Mae nifer fawr sydd yn mynychu addysg cyfrwng Cymraeg yn colli'r iaith oherwydd diffyg cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle tu hwnt i addysg ffurfiol
- Does dim trosglwyddo iaith yn digwydd o fewn nifer o deuluoedd oherwydd diffyg statws a gwerth i'r Gymraeg.
- Mae anhawster cyson i dderbyn gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg
- Mae nifer isel iawn o ddysgwyr yn dod yn rhugl yn y Gymraeg

Yn galonogol, mae esiamplau yn bodoli o sefyllfaoedd yn roi gwerth economaidd i'r Gymraeg mewn rhai ardaloedd, megis Caernarfon a Chaerdydd e.e. lle gwelir cynydd yn y % o siaradwyr Cymraeg yn ôl cyfrifiad 2011. Gall gweld llawer o Mentrau iaith a chyrrff eraill yn dylanwadu ar y Farchnad Lafur trwy greu Marchnadoded Llafur lleol Cymraeg ei hiaith. Yn achos y Mentrau maent yn cyflogi canoedd o bobl yn lleol i gynnig gwasanaethau Cymraeg a chyfleoedd i siaradwyr Cymraeg berchnogi sectorau pwysig yn eu hardaloedd: ceir enghreifftiau penodol o'r Mentrau yn dylanwadu ar y nifer a'r canran o weithwyr mewn meysydd penodol trwy ddatblygu prosiectau a chynlluniau ar sail anghenion a chyfleoedd lleol, e.e. yn y maes awyr agored yng Ngogledd Cymru ac yn y meysydd gofal plant a chwarae yn y De. Mae'r un peth yn wir am fudiadau a chyrrff eraill sydd yn

cyflogi a chreu cyfleoedd gwaith cyfrwng Cymraeg, ond mae yna botensial enfawr i greu mwy o swyddi a chyfleoedd cyfrwng Cymraeg, mewn mwy o feysydd, mewn mwy o ardaloedd. Ein bwriad felly yw ehangu ar y gwaith yma drwy ddatblygu'r Cynllun Marchnad Lafur yn genedlaethol er mwyn gosod seiliau cadarnach i'r Gymraeg trwy'r economi.

Document is Restricted

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / Culture, Welsh Language
and Communications Committee
Blaenoriaethau ar gyfer y Pwyllgor / Priorities for the Committee
CWLC(5) PFC15: Ymateb gan Dafydd Iwan, Prif Weithredwr SAIN /
Evidence from Dafydd Iwan, Chief Executive for SAIN

Mae yna deimlad cyffredinol yn y diwydiant cerdd fod yna ddiffyg strategaeth llwyr gan y Llywodraeth yn y maes, ac o ganlyniad mae cannoedd o gerddorion ifanc sy'n rhan o weithgarwch creadigol yn y byd roc a gwerin yn cael eu gadael heb y gefnogaeth y mae arnyn nhw ei angen. Un gymhariaeth sy'n hawdd iawn i'w wneud (ond sydd ddim yn cael ei amlygu gennym yn rhy aml rhag iddo gael ei weld fel ymgais i danseilio'r Cyngor Llyfrau) yw'r diffyg cefnogaeth i'r diwydiant cerdd ar linellau'r gefnogaeth i'r diwydiant cyhoeddi mewn print. Ond eto mae canran uwch o lawer o ieuencid yn rhan o'r maes cerdd o'i gymharu a'r maes print. Ond yr un yw'r sefyllfa o safbwynt maint y gynulleidfa, a'r problemau sy'n deillio o hynny.

Mae cwmni Sain, fel pob cwmni a label arall yn y sector, yn wynebu argyfwng gwirioneddol oherwydd y chwyldro digidol, a'r modd y mae pobol bellach yn medru gwrandao ar gerddoriaeth oddi ar y We, heb dalu, neu am daliad bychan. Ar un adeg, tua 15 mlynedd yn ol, roedd Sain yn cyflogi tua 40 o bobol; bellach, mae'r nifer yn llai na 20, ac yn debygol o leihau eto er mwyn ceisio cadw'r cwmni i fynd.

Ar hyd y blynyddoedd, mae Sain yn falch wedi helpu'r diwydiant yng Nghymru i adeiladu ar seiliau cadarn sy'n rhoi cefnogaeth deg i artistiaid a chyfansoddwyr. Sain ddechreuodd y drefn o dalu breindal i gerddorion, ac o sefydlu trefn deg o gofrestru caneuon gyda'r cyrff cofrestru. Ers degawdau, bu'n trafod gyda'r cyrff hynny (PRS, MCPS a PPL yn bennaf), yn ogystal a'r darlledwyr yng Nghymru, ar ran cerddorion Cymru, a bu'n flaengar wrth sefydlu Cynghrair Cerddorion a Chyhoeddwyr Cymru ac Eos, y corff casglu a sefydlwyd ar ran cyfansoddwyr Cymru (ac sydd wedi ychwanegu'n sylweddol at eu hincwm, er na fu'r Tribiwnlys yn gwbl lwyddiannus). Bob blwyddyn, y mae Sain (a Chyhoeddiadau Sain) yn dosbarthu cannoedd o filoedd o bunnoedd i artistiaid a chyfansoddwyr, arian sy'n deillio o werthiant CDau a darllediadau a pherfformiadau cyhoeddus. Ond mae'r incwm hwn yn lleihau'n gyflym oherwydd bygythiad y We, a'r achubiaeth bellach yw datblygu gwasanaeth ffrydio ("streaming") tebyg i Spotify ar gyfer cerddoriaeth a gynhyrchir yng Nghymru, a dyna yw APTON, a fydd yn cael ei lawnsio y mis nesa.

Un o gryfderau Apton yw y bydd yn gwasanaethu holl labeli Cymru (gydag ambell i eithriad yn unig), ac yn talu cyfran llawer iawn tecach i'r cerddorion (30 gwaith mwy na chyfradd Spotify). Unwaith eto, Sain sydd wedi arwain ar hyn, ond mae'n bwysig pwysleisio bod rhaid canfod ffordd ymlaen sy'n mynd i fod o gymorth i bob cwmni a phob label sydd o ddifri am roi llwyfan i dalentau cerddorol Cymru. A dyna pam mae prosiect APTON mor allweddol: bydd yn rhoi llwyfan i bob label Gymreig, ac yn talu breindal llawer gwell na

Spotify i'r artistiaid. Y gobaith yw ei ddatblygu fel llwyfan Masnach Deg i gerddoriaeth diwylliannau "lleiafrifol" eraill ar draws y byd, ac eisoes mae diddordeb mawr gan wledydd Celtaidd, a gwledydd Affrica ac Asia. Cafwyd cyllid gan Lywodraeth Cymru i greu model Apton, ond mae gwir angen cyllid sylweddol i hyrwyddo'r gwasanaeth fel y gall gystadlu a dal ei dir gyda'r enwau mawr rhyngwladol.

Ond yr angen mwyaf yw arian cyhoeddus a fydd yn gefn i'r gweithgarwch gwych ac amrywiol sy'n digwydd yn y byd roc/pop/gwerin/jas yng Nghymru. O symleiddio'n fawr, mi fyddwn i'n dweud mai ym maes darparu a chynnal lleoliadau ac adnoddau ar gyfer perfformwyr, ac yn y maes trefnu a hyrwyddo y mae angen i'r gefnogaeth hon ganolbwyntio. Byddai cyllideb tebyg i gyllideb y Cyngor Llyfrau yn fwy na digon i wneud y gwaith hwn yn llwyddiannus iawn, ond byddai £250,000, dyweder, yn gychwyn da. A byddai Cyngorhau Cerddorion a Chyhoeddwr Cymru yn barod iawn i gynghori ar hyn. (Er nad yw'n cael cefnogaeth y Llywodraeth bellach, mae'r WMF (Sefydliad Cerdd Cymru) yn dal mewn bod, a byddai'raelodau hynny hefyd wrth gwrs yn barod iawn i helpu).

Mae Dafydd Meirion Roberts, Prif Weithredwr cwmni Sain , wedi bod yn flaenllaw mewn llawer o'r trafodaethau hyn, a dyma sut y mae'n crynhoi'r prif bwyntiau:

- Mae angen strategaeth glir ar gyfer datblygu y diwydiant cerdd yng Nghymru.
- Ar ôl i'r MEU fyddsoddi £350k yn WOMEX 13, roedd yr ymateb yn wych, a'r potensial o ddatblygu cynllun allforio cerddoriaeth yn amlwg, ond wedyn y Llywodraeth yn stopio ariannu'r WMF (sef partner yn Cerdd Cymru:Music Wales a lwyddodd i ddenu Womex i Gaerdydd)
- Does dim corff ar hyn o bryd yn cynrychioli'r diwydiant ers i'r Llywodraeth stopio ariannu'r WMF - mae vacuum enfawr, a dim byd dros dro gan y Llywodraeth - mae'r momentwm a grewyd gan Womex yng Nghaerdydd wedi ei golli (ac felly gwerth y buddsoddiad).
- Mae angen asiantaeth ar gyfer allforio cerddoriaeth Cymru
- Mae angen cynllun datblygu sylfaenol fel y 'Young Promoters Network' yn y cymoedd, ar draws Cymru i ddatblygu sgiliau a thalentau yn y diwydiant.
- Pam nad oes cymorth i'r diwydiant recordio fel sydd i bob cyfrwng Cymraeg arall (Radio, Teledu, Print)?
- Os ydi'r Llywodraeth yn sefydlu asiantaeth hyd braich, (The Creative Wales Agency?) mae angen sicrhau fod yna arbenigedd a chynrychiolwyr o'r diwydiant ar y panel, a rheini yn rhai cyfoes sy'n gweithio yn y diwydiant ar hyn o bryd.
- Heb y strategaeth mae nifer o grwpiau yn mynd at gwmnïau yn Lloegr, ac felly mae'r ymelwa o'r Eiddo Deallusol hefyd yn cael ei golli i Gymru.

- Beth ydi rôl y Cyngor Celfyddydau yn hyn i gyd? Beth yw eu polisi o ran cefnogi gweithgareddau celfyddydol masnachol sy'n dod ag elw a budd i'r economi?

Document is Restricted